

Spirální realismus: exponenciální akcelerace informace

Tok informací zrychluje exponenciálně, ale jeho geometrie je spirální — každý ohyb je proměněný, ale strukturně se vrací k tomu, čím byl. Kdo tu spirálu vidí, má v aktuálním ohybu výhodu, kterou nemá nikdo, kdo ji prožívá jako bezprecedentní novost.

JAN VYTŘÍŠAL 15. 5. 2026 19 MIN ČTENÍ

Akcelerace • Pozornost • Médium • Memetika

I. RÁNO NA OBRAZOVCE

Přůměrný moderní člověk se před prvním ranním kontaktem s druhým člověkem stane svědkem víc událostí, než zažil za celý život jeho prapraděd. Zpráva o válce na druhém kontinentu, fotografie celebrity ve špatné náladě, popis sportovního výsledku, rozčilený komentář o politice, video o vaření, citace filozofa, reklama na hodinky, krátká zpráva od přítele, oznámení o přírodní katastrofě, doporučení knihy, statistika nezaměstnanosti, vtip, kondolence, recenze restaurace, výzva k akci, žádost o pozornost.

To vše během těch zhruba osmi minut, co si čistil zuby a pil kávu. Žádný z těchto vstupů neproběhl jeho aktivním vyhledáním. Všechny do něj přitekly samy, sériově, v rytmu, jenž má jediného společného jmenovatele: optimalizaci na zachycení pozornosti, která je sama optimalizována na další ranní cyklus zítřka.

Tento jev nemá v lidské historii precedent. Lidé byli i v archaických společnostech neustále vystaveni signálům prostředí — šumění řeky, varovnému volání ptáků, zvukům lesa; informace tu byla vždy. Nové je v současné situaci strukturní povaha toku, jenž k člověku přichází: jeho rychlost přesahuje kognitivní kapacitu, kterou by se z něj dal vytěžit smysl, jeho topologie nemá geografické rozhraní, jeho původ je rozeznatelně asymetrický (málo producentů, mnoho příjemců), a jeho ekonomický model je extrakce pozornosti namísto přenosu významu.

Co se stalo s informací v posledních třech dekadách, proč klasický model lineárního pokroku ji už nedokáže popsat, jak vypadá přesnější topologický model jejího růstu, a co to znamená pro člověka, jenž v tomto toku nemůže přestat existovat, ale nechce v něm být pouze pasivní replikační instancí — to je tématem následujícího.

Otázka je strukturní. Tok informace nikoho neutlačuje vědomě; jde o mechaniku s vlastní logikou — a kdo tu logiku nezná, dělá rozhodnutí, která nejsou jeho.

II. BYLY INFORMACE NĚKDY LINEÁRNÍ?

Každá generace má sklon vidět svůj informační moment jako historicky bezprecedentní a předchozí jako pomalejší, klidnější, lineárnější. Tento dojem je z velké části iluze. Empirické modely růstu znalostí ukazují, že lidská civilizace zrychluje informační produkci přinejmenším od vzniku písma — a že rychlost zrychlování je sama akcelerující.

Henry Adams, americký historik a vnuk dvou prezidentů, formuloval v roce 1909 tezi¹, již nazval *zákonem akcelerace*. Pozoroval, že rychlost společenského a technologického pokroku roste podle exponenciální křivky a že každá další doba odhalí, jak pomalá byla doba předchozí. Adams to nepsal jako jásání; psal to s úzkostí muže, jenž tušil, že akcelerace má svou vlastní dynamiku, která se vymyká kontrole jejích nositelů.

Buckminster Fuller v 80. letech 20. století odhadl, že rychlost zdvojnásobení lidských znalostí byla do roku 1900 přibližně 100 let; do roku 1945 přibližně 25 let; do roku 1980 přibližně 12 let². Jeho odhady byly hrubé a metodologicky kritizovatelné — definice „znalost“ je sporná a kvantifikace její doby zdvojnásobení vyžaduje zjednodušení. Ale směr je nesporný: lidská informační produkce *zrychluje a zrychluje stále rychleji*. To je strukturně exponenciální dynamika.

Ray Kurzweil³ v roce 2001 tuto pozorování formalizoval jako *Law of Accelerating Returns*: technologie, jež zlepšují kapacitu produkovat technologii, vyvolávají pozitivní zpětnou vazbu, jež se projevuje exponenciálním růstem. Mooreův zákon (zdvojnásobení hustoty tranzistorů každých 18–24 měsíců) je jen jednou z mnoha exponenciál; podobné křivky existují pro výpočetní výkon na dolar, pro sekvenované genomy na rok, pro počet vědeckých publikací, pro objem digitálních dat.

Tato exponenciální dynamika nikdy nebyla lineární — byla jen *vnímána jako lineární*, protože v rámci jedné lidské generace (v evolučně-statistickém měřítku přibližně 25 let) exponenciála s dlouhým zdvojnásobovacím časem subjektivně připomíná přímku. Akcelerace se cítila jako progres; progres se cítil jako lineární. Iluze lineárního růstu je iluze omezené pozorovací doby.

Povaha křivky se v posledních třech dekadách nezměnila — exponenciální byla vždy. Změnila se strukturní vlastnost, kterou lze nazvat *percepční horizont*: doba, po kterou je akcelerace ještě subjektivně neviditelná. V 19. století byl tento horizont desetiletí; ve 20. století let; ve 21. století měsíce nebo týdny. V okamžiku, kdy je percepční horizont kratší než kognitivní cyklus, kterým si vědomí formuje porozumění, akcelerace se stává vědomě cítěnou — a to je situace, ve které se nyní nacházíme. Existující jev, jenž poprvé v dějinách překročil práh kognitivní viditelnosti.

III. TŘI MODELÝ RŮSTU

Aby bylo možné mluvit o současné dynamice informací přesně, je užitečné zavést tři matematické modely, jež si jsou často zaměňovány a jejichž rozlišení má pro praktickou orientaci značný význam.

Lineární model. Ze stavu A do stavu B prochází systém přes konstantní přírůstek za jednotku času. Pokud roční přírůstek znalostí byl konstantní, za 50 let je znalostí 50krát víc; za 100 let 100krát víc. Tento model nikdy plně neodpovídal růstu lidských znalostí, ale je to model, kterým lidská intuice operuje, protože evoluční prostředí, v němž se lidský mozek formoval, mělo dostatečně dlouhé charakteristické doby na to, aby exponenciální změny vypadaly jako lineární.

Exponenciální model. Přírůstek za jednotku času je proporcionální aktuální velikosti systému. Čím víc systém ví, tím rychleji se v něm produkují nové znalosti, protože nové znalosti vznikají kombinací stávajících. Tento model přesně popisuje dlouhodobý trend lidské informační produkce a je matematickou kostrou Adams—Fuller—Kurzweil tradice. Jeho vlastnost je, že na dostatečně dlouhé časové škále produkuje *singularity* — body, ve kterých se křivka stáčí téměř do svislé pozice a rychlost překračuje libovolnou konečnou mez.

Spirální model. Růst je současně cyklický (návrat k podobným tématům, otázkám, problémům) a progresivní (každý návrat se odehrává na vyšší informační úrovni, s víc nástroji, ve větší detailnosti). Spirála jako geometrický objekt kombinuje oba rysy — stojí mezi čistým opakováním kruhu a čistým progresem přímky.

Spirála jako matematický objekt byla studována od antiky (Archimédes), ale její nejdůležitější forma — *logaritmická spirála* — byla popsána Jakobem Bernoullim v roce 1692⁴. Bernoulli ji pojmenoval *spira mirabilis*, „zázračná spirála“, a požadoval, aby byla vytesána na jeho hrobě s nápisem *Eadem mutata resurgo* — „proměněná, vystupuji jako stejná“. Důvod jeho fascinace byla její vlastnost *sebepodobnosti*: každý ohyb spirály je strukturně shodný s předchozím, jen má větší poloměr. Spirála vypadá v každém měřítku stejně. Roste, ale neztrácí svou identitu.

Tento geometrický objekt se v přírodě objevuje opakovaně: lastura nautila, sluneční růžice, galaxie, hurikán, dynamika růstu některých rostlin. Forma, kterou některé akcelerované procesy spontánně přijímají, protože respektuje jak růst, tak strukturu — žádná dekorace.

V kontextu informací a poznání je spirální model přesnější než exponenciální ze dvou důvodů. *Zaprvé*, lidská intelektuální historie ukazuje opakující se debatu o týchž základních otázkách (povaha vědomí, povaha spravedlnosti, povaha komunity, povaha pravdy), která se v každé generaci vrací s novými nástroji a v novém substrátu. *Zadruhé*, technologické a kulturní cykly mají rozeznatelnou strukturu — Carlota Perez⁵ ve své teorii *technological surges* (technologických vln) doložila, že posledních pět technologických revolucí (od průmyslové revoluce 1771 po informační revoluci 1971) sdílí stejnou vnitřní strukturu (irrupce → frenzy → bod obratu → synergie → maturita). Každý surge je strukturně podobný předchozímu, ale větší — to je topologie spirály.

Cyklické rysy generačních dynamik (popularizované mimo akademický mainstream Straussem a Howem⁶, dokumentované metodologicky robustněji v kohortové sociologii Karla Mannheima a v současných Pew Research generačních studiích) ukazují, že intergenerační návraty určitých konfigurací — vůči autoritě, vůči trhu, vůči minulosti — jsou rozeznatelné, byť ne predikovatelné s mechanickou přesností Strauss-Howovy verze.

A Kuhnova teorie paradigmatických revolucí, již článek N. 4 už zmínil, je rovněž spirální: každá vědecká revoluce se vrací k otázkám, jež předchozí paradigma považovalo za vyřešené, a otevírá je v novém substrátu. Newtonovo „Co je gravitace?“ je strukturně shodné s Einsteinovým „Co je gravitace?“ — ale Einsteinovi je k dispozici elektromagnetismus a neeuclidovská geometrie, které Newtonovi nebyly. Stejná otázka, jiný horizont nástrojů.

IV. SPIRÁLNÍ REALISMUS

Pokud spirální model přesněji popisuje dynamiku poznání a informací než lineární nebo exponenciální, vyvstává otázka, jaké praktické důsledky z toho plynou pro někoho, kdo se v tomto toku snaží orientovat. Výchozí pozici nazýváme *spirální realismus*; lze ji formulovat ve čtyřech tezích.

První teze: Otázky se opakují, odpovědi rostou. Současná debata o regulaci umělé inteligence je strukturně shodná s debatou o regulaci tisku v 18. století, telegrafu v 19. století, rádia v 20. století a internetu v 90. letech. Pokaždé se argumentuje stejnými rámci (svoboda vs. odpovědnost, koncentrace moci vs. demokratická kontrola, rychlost inovace vs. ochrana občana). Pokaždé se debata formálně podobá té předchozí. Pokaždé jsou ale dostupné nové analytické nástroje, nová empirie, nová precedentová judikatura. Spirálnost znamená, že kdo zná předchozí ohyb spirály, má k dispozici výbavu, která mu umožní tu samou otázku rozeznat dříve a řešit ji rychleji.

Druhá teze: Sebepodobnost je rozeznatelná. Bernoulliho *spira mirabilis* má matematickou vlastnost: lokální tvar spirály je v každém bodě stejný. Pro pozorovatele to znamená, že stačí rozumět jednomu ohybu, aby porozuměl všem ostatním. V intelektuální historii to znamená, že struktura aktuálního problému je rozeznatelná z jeho předchozích instancí — pokud pozorovatel umí vidět *strukturu*, ne jen *substrát*. To je opět teze strukturního izomorfismu, kterou popsal článek N. 4.

Třetí teze: Skoky uvnitř spirály jsou rychlejší než její obcházení. Pokud má spirála sebepodobnou strukturu, je možné z jednoho jejího ohybu skočit přímo do dalšího — přes vnitřní geometrii — aniž bychom prošli celou jeho délkou. Praktická aplikace: kdo rozezná, že současný problém je iterací dřívějšího, může okamžitě přenést poznatky z jeho předchozí instance, místo aby je znovu odvozoval z nuly. Tato schopnost — *informační skok* — je strukturní pozicí, ne dovedností v klasickém smyslu, a vyžaduje to, čemu série N. 1–5 souborně říkala *strukturní vidění*.

Čtvrtá teze: Bez schopnosti skoků se pozorovatel stává plovoucím tělesem v toku. Kdo nedokáže rozeznat, že současný narativ je iterací dřívějšího, je nucen na něj reagovat jako na nový. To znamená: každý cyklus informace ho vyrazí znovu, každá morální panika ho přesvědčí znovu, každý hype mu připadá unikátní, každé "tohle je nové" ho zasáhne s plnou silou. Nejde o intelektuální slabost; jde o strukturní pozici v toku. Plovoucí těleso nemá *agency* (vlastní jednatelství), má jen *směr* — a ten určují vlny, ne ono samo.

Distinkce: *spirální realismus* není totožný se *Spiral Dynamics* od Becka a Cowana⁷, který popisuje vývoj hodnotových struktur v lidském vědomí podle modelu Clare Gravesa. Beck-Cowan model je vývojově-psychologický a popisuje stádia jednotlivců a kultur. Spirální realismus zde formulovaný je *informačně-topologický*: popisuje strukturu, kterou má růst informací a poznání, a její důsledky pro pozici pozorovatele. Oba modely sdílejí spirálu jako geometrickou metaforu, ale jejich substrát je odlišný. Závazek k Beck-Cowanovi tu není a uvedené teze platí nezávisle na jeho platnosti.

V. ASYMETRIE PRODUKCE A RECEPCE

Hlavní strukturální změnou posledních dvaceti let, jež akcelerovala s nástupem velkých jazykových modelů od roku 2022, je posun *poměru mezi produkční a recepční rychlostí*.

V archaické situaci byla produkční rychlost informace omezená — řemeslník, pisár, později tiskař, vydavatel. Recepční rychlost byla rovněž omezená, ale lidský čtenář byl s produkcí přibližně synchronizovaný: kniha se psala roky a četla měsíce, časopis se psal týdně a četl hodiny. Asymetrie existovala (jeden producent, mnoho čtenářů), ale neměla strukturální katastrofickou povahu. Většina informace, jež ke čtenáři přitékala, byla filtrována institucemi (vydavatelství, redakce, akademie), jež nesly za její kvalitu odpovědnost a měly procesy ověřování.

Internet v 90. letech tento poměr rozhýbal. Producent se odpojil od institučních filtrů; jakýkoliv jednotlivec mohl publikovat, jakýkoliv jednotlivec mohl agregovat publikované. Asymetrie produkce/recepce se zvětšila o několik řádů, ale lidský čtenář pořád musel investovat lidský čas do produkce textu. Jestliže producent psal hodinu, čtenář četl minuty.

Generativní AI od r. 2022 tento poměr posunul znovu o několik řádů. Velký jazykový model dokáže produkovat čtivý text rychlostí stovek slov za sekundu; lidský čtenář čte přibližně tři slova za sekundu. Asymetrie je tedy strukturální řádu 1:100 a vyšší.

Carlo Cipolla v jiné souvislosti formuloval (a po něm Alberto Brandolini⁸) tezi, již lze nazvat *zákonem asymetrické náročnosti*: množství úsilí potřebného k vyvrácení nepřesné informace je o řád větší než množství úsilí potřebného k její produkci. Pokud generativní AI sníží náklady produkce o 100×, ale náklady vyvrácení zůstávají stejné, asymetrie roste lineárně s rychlostí produkce. Tato matematika není odhad. Je to mechanika.

Empirické potvrzení této mechaniky: Vosoughi, Roy & Aral⁹ ve studii v *Science* z roku 2018 ukázali, že na Twitteru se nepravdivé zprávy šířily v průměru šestkrát rychleji než pravdivé a dosahovaly mnohem širšího publika. Jejich data pocházela z období *před* nástupem generativní AI. Pokud asymetrie rychlosti šíření v té době už dosahovala 1:6, lze předpokládat, že po nástupu masově dostupné generativní AI v r. 2022 a později se tento poměr posunul o několik dalších řádů.

Důsledky této asymetrie jsou strukturální. *Zaprvé*, prostor informačního toku se zaplňuje rychleji, než ho čtenář dokáže parsovat. *Zadruhé*, kvalita informace klesá, protože producenti soutěží o pozornost, ne o pravdu, a optimalizace na pozornost není totéž jako optimalizace na pravdu (často je s ní v inverzi). *Zatřetí*, schopnost čtenáře rozeznat zdroj informace klesá, protože všechny zdroje vypadají v poslední fázi distribuce stejně — jako text na obrazovce.

Empirické nároky od inferenčních: *empiricky doloženo* — asymetrie produkce a recepce existuje a roste. Generativní AI ji zvětšila o několik řádů. Nepravdivé zprávy se šíří rychleji než pravdivé. Pozornost je obchodním modelem. *Inferenčně*: tato asymetrie destabilizuje kognitivní kapacitu průměrného čtenáře.

Spekulativně: tato situace je strukturálně neudržitelná a buď se pozornostní ekonomika přestaví, nebo se kognitivní kapacity adaptují, nebo nastane systémová krize důvěry v informaci jako takovou. Která z těchto tří cest se bude realizovat, je v současné chvíli nepředvídatelné.

VI. INFORMAČNÍ SKOK

Pokud je spirální realismus přesnější popis dynamiky informací a pokud schopnost rozeznat sebedobnost umožňuje skoky uvnitř spirály, vyvstává praktická otázka, co konkrétně *informační skok* znamená.

Tři typy skoků, jež jsou strukturně rozeznatelné a o nichž lze v praxi mluvit konkrétně.

Skok první: rozpoznání iterace. Aktuální narativ — politický, technologický, kulturní — je téměř vždy iterací dřívějšího. Debata o AI safety od r. 2020 je iterací debaty o jaderné bezpečnosti od r. 1945, která byla iterací debaty o regulaci tisku od r. 1450. Kdo zná strukturu předchozí iterace, vidí, jaké argumenty se objeví, jaké koalice se vytvoří, jaká kompromisní řešení budou nakonec dohodnuta. To není věštění; to je topologické čtení sebedobné spirály. Rozpoznání iterace radikálně zkracuje čas potřebný k orientaci v aktuálním cyklu.

Skok druhý: identifikace strukturního izomorfismu. Toto je téma článku N. 4. Aktuální problém v jednom oboru je strukturně shodný s vyřešeným problémem v jiném oboru. Kdo rozezná tuto formální shodu, dostane k dispozici existující řešení místo toho, aby ho odvozoval z nuly. Praktická aplikace: problém koordinace nesymetrických agentů řeší ekonomie (mechanism design), biologie (signální teorie), právo (smluvní právo), informatika (distribuované systémy). Kdo má v jednom z nich kompetenci, může ji v ostatních použít po strukturním překladu.

Skok třetí: opuštění narativu pro zjištění zájmu. Většina narativů, které se v informačním toku objevují, má nejen propoziční obsah (co tvrdí), ale i zájmovou strukturu (komu prospívají). Klasická strategie čtení toho, *kdo má z aktuálního narativu prospěch*, je ze sféry právního myšlení (latinské *cui bono?*), kde má tisíciletou tradici. Aplikována na současný informační tok přináší velkou úsporu pozornosti: pokud rozeznáte zájmovou strukturu, můžete významnou část toku ignorovat, protože víte, co bude tvrdit, ještě než to přečtete.

Tyto tři typy skoků nejsou techniky, které by se daly naučit z manuálu. Jsou to operativní výrazy *strukturního vidění*, jež je tématem celé této série. Trénink, který k nim vede, je dlouhodobý a nepřímý: studium historie (rozeznávání iterací), studium víc oborů (rozeznávání izomorfismů), zkušenost s realitou pod tlakem (rozeznávání zájmů). Žádný z těchto tréninků není nahraditelný rychlou metodou.

A toto je strukturní pointa: spirální realismus není pohodlná pozice. Vyžaduje investici, jejíž návrat je dlouhodobý a jejíž bezprostřední efekt je menší než investice do kterékoli rychlé adaptační strategie (více notifikací, sofistikovanější filtry, jiné aplikace). Ale je to jediná pozice, jež strukturně mění poměr mezi tokem a pozorovatelem — všechny ostatní jen lokálně optimalizují plovoucí těleso.

VII. KONZUMENT JAKO VEKTOR

Pokud kvalitnější pozice v toku informace vyžaduje schopnost skoků a pokud tato schopnost vyžaduje dlouhodobou investici, je legitimní položit otázku, co se stane s tím, kdo tuto investici neudělá nebo udělat nemůže. Odpověď je strukturní, ne morální.

Richard Dawkins v knize *The Selfish Gene* (1976)¹⁰ zavedl koncept *memu* — kulturní jednotky, jež se replikuje napříč myslí stejnou logikou jako gen napříč organismy. Susan Blackmore v *The Meme Machine* (1999)¹¹ tento koncept rozšířila: lidská mysl je v memetickém pohledu *substrátem*, ve kterém se memy reprodukuje, a velká část toho, co považujeme za vlastní myšlení, je ve skutečnosti vykonáváním replikační logiky memů, jež daný substrát osídlily.

Memetická perspektiva je v silné formě sporná (zda jsou memy skutečné replikátory s vlastní fitness, nebo metaforická konstrukce). Ale jako *strukturní popis* informačního toku je nesmírně užitečná. Tok informace v memetickém pohledu není primárně přenos významu; je to konkurence replikátorů o omezený substrát (lidskou pozornost). Replikátory, které jsou v konkurenci úspěšnější, dostávají větší podíl substrátu — ne proto, že by byly pravdivější nebo užitečnější, ale proto, že mají vlastnosti, které jim dávají replikační výhodu (emocionální polarita, snadná zapamatovatelnost, koherence s existujícími memy v daném substrátu).

V této perspektivě je pasivní konzument informačního toku strukturně vektorem replikace, ne tvůrcem ani filtrem. Jeho funkce v ekosystému informace je předat mem dál, ne rozhodnout, co je pravda. Jeho pozornost je extrahována jako zdroj — podobně jako rostlina extrahuje sluneční světlo nebo bakterie glukózu. Strukturní role, do níž ho tlačí topologie systému; nese ji bez vlastní viny.

Shoshana Zuboff¹² ve své knize *The Age of Surveillance Capitalism* (2019) tuto situaci popsala z opačného konce — z perspektivy ekonomického modelu, jenž tuto extrakci provádí. Podle jejích tezí se ekonomie pozornosti formuje jako trh: pozornost konzumenta je zbožím, jeho data jsou surovinou, modelace jeho budoucího chování je produktem a klienty jsou inzerenti a političtí aktéři. Ekonomický model *surveillance capitalism* je deklarovaný a publikovaný obchodní princip největších technologických společností, formulovaný v jejich vlastních výročních zprávách — žádná konspirace.

Mike Goldhaber¹³ tuto pozici předjímal už v r. 1997 ve svém zlomovém textu o *attention economy* (ekonomie pozornosti): v ekonomii nadbytku informací je vzácným zdrojem pozornost, ne informace. Kdo má pozornost, má moc. James Williams¹⁴ v knize *Stand Out of Our Light* (2018) doložil, že tato extrakce má kognitivní náklady — pozornost odčerpávaná tímto trhem chybí v ostatních činnostech, jež by si jí jinak zasloužily, a to včetně schopnosti formovat dlouhodobé záměry, vést smysluplné vztahy a udržovat strukturní vidění.

Konzument, jehož pozornost je trvale extrahována povrchoвым tokem, nikdy nedosáhne hloubky, pod níž v jeho mysli může vzniknout vlastní iniciativa. Pod prahem soustředěné pozornosti se nic nového nezformuje — vlastnost ekosystému informace, ne osobní nedostatek toho, kdo v něm žije.

A spirální realismus tu klade konkrétní volbu. Buď pozorovatel zůstane v pozici vektoru, ve které je jeho pozornost komoditou a jeho rozhodnutí výrazy memetických tlaků, které ho ovládají. Nebo dlouhodobě investuje do schopnosti dělat informační skoky, které strukturálně mění poměr mezi tokem a pozorovatelem. Pohodlná střední cesta neexistuje — jen iluze střední cesty, kterou produkuje sám tok, aby udržel své vektory v jejich roli.

VIII. KDE STOJÍŠ V TOPOLOGII

Závěrečná otázka není „jak se zachránit před tokem informací“. Tok je strukturní podmínkou současné lidské situace, jíž se nelze vyhnout přáním ani odchodem do soukromí. Otázka zní: *kde v topologii spirály stojíš a jaký vztah k jejímu pohybu zaujímáš*.

Tři pozice, jež jsou strukturně rozeznatelné.

Plovoucí těleso v proudu. Pozorovatel je nesen tokem, na každý cyklus reaguje jako na nový, jeho pozornost je systematicky extrahována, jeho rozhodnutí jsou výrazy memetických tlaků. Tato pozice je default — strukturní stav, do něhož se klesá automaticky bez vědomého úsilí. Charakteristické rysy: pocit, že se teď děje něco bezprecedentního; pocit nutkání okamžitě reagovat; pocit, že kdo nereaguje, zaostává.

Stojící bod v proudu. Pozorovatel se snaží tok ignorovat — vypíná notifikace, opouští sociální sítě, čte jen klasiky, věnuje se hluboké práci. Tato pozice je často doporučovaná v populární literatuře (digital minimalism a podobné rámce) a má své zásluhy. Ale strukturně je nestabilní: stojící bod v proudu je vystaven trvale stejnému tlaku jako plovoucí těleso, jenom mu klade pasivní odpor. V dlouhém čase tento odpor erozí slábne, pokud není doplněn aktivní strukturní orientací.

Spirálně se pohybující pozorovatel. Pozorovatel se proudu nesnaží uniknout, ale aktivně se v něm pohybuje *uvnitř geometrie spirály*: rozeznává iterace, přeskakuje strukturální izomorfismy, identifikuje zájmy pod narativy. Jeho pozornost není pasivně extrahována, ale aktivně alokována — a tato alokace je strukturně řízena tím, co je *dlouhodobě sebezpodobné*, ne tím, co je *krátkodobě hlasité*. Toto je pozice, kterou celá série pěti předchozích — i tato — označuje jako strukturní vidění.

Třetí pozice je nejnáročnější, protože vyžaduje investici, jejíž návratnost je nelineární a jejíž bezprostřední efekt je menší než u první nebo druhé. Ale je to jediná pozice, která strukturně mění poměr mezi pozorovatelem a tokem — pozorovatel se v toku pohybuje cíleně, místo aby s ním tok pohyboval.

Bernoulliho nápis na hrobě zněl: *Eadem mutata resurgo* — proměněná, vystupuji jako stejná. Pro spirální realismus má věta provozní význam: pozorovatel, který tuto strukturní stejnost v aktuálním ohybu vidí, má k dispozici výbavu, kterou nemá nikdo, kdo ohyb prožívá poprvé. Substrát se mění, schéma se vrací, a poměr mezi tokem a pozorovatelem se přesouvá podle toho, který z těch dvou se učí číst druhý.

LITERATURA

1. Adams, H. *The Education of Henry Adams*. Privately printed, 1907; Houghton Mifflin, 1918 (kapitola „A Law of Acceleration“, 1909).
2. Fuller, R. B. *Critical Path*. St. Martin's Press, 1981. „Knowledge doubling curve“ — Fullerova teze, později kvantifikovaná v různých zdrojích (např. Schilling, IBM reports). Pro novější odhady viz: Bornmann, L., Mutz, R. *Growth Rates of Modern Science: A Bibliometric Analysis Based on the Number of Publications and Cited References*. *Journal of the Association for Information Science and Technology*, 66(11), 2215–2222, 2015.
3. Kurzweil, R. *The Law of Accelerating Returns*. Essay, 2001 (kurzweilai.net). Kurzweil, R. *The Singularity Is Near*. Viking, 2005.
4. Bernoulli, J. *Spira Mirabilis*. *Acta Eruditorum*, 1692. Pro moderní zpracování viz: Maor, E. *e: The Story of a Number*. Princeton University Press, 1994 (kapitola o logaritmické spirále).
5. Perez, C. *Technological Revolutions and Financial Capital: The Dynamics of Bubbles and Golden Ages*. Edward Elgar, 2002.
6. Strauss, W., Howe, N. *Generations: The History of America's Future, 1584 to 2069*. William Morrow, 1991 (populární verze cyklického modelu, akademicky sporná). Metodologicky důkladnější kohortové zázemí: Mannheim, K. *Das Problem der Generationen*. *Kölner Vierteljahrshefte für Soziologie*, 7(2/3), 1928. Pew Research Center, *The Generations Defined*, průběžné generační zprávy, 2019 a dále.
7. Beck, D. E., Cowan, C. C. *Spiral Dynamics: Mastering Values, Leadership, and Change*. Blackwell, 1996. Vychází z Gravesovy práce: Graves, C. W. *Levels of Existence: An Open System Theory of Values*. *Journal of Humanistic Psychology*, 10(2), 131–155, 1970.
8. Brandolini's law (folklórní formulace, 2013). Cipollovo zázemí: Cipolla, C. M. *The Basic Laws of Human Stupidity*. Il Mulino, 1976.
9. Vosoughi, S., Roy, D., Aral, S. *The Spread of True and False News Online*. *Science*, 359(6380), 1146–1151, 2018.
10. Dawkins, R. *The Selfish Gene*. Oxford University Press, 1976 (kapitola 11: „Memes: the new replicators“).
11. Blackmore, S. *The Meme Machine*. Oxford University Press, 1999.
12. Zuboff, S. *The Age of Surveillance Capitalism: The Fight for a Human Future at the New Frontier of Power*. PublicAffairs, 2019.
13. Goldhaber, M. H. *The Attention Economy and the Net*. *First Monday*, 2(4), 1997. Davenport, T. H., Beck, J. C. *The Attention Economy: Understanding the New Currency of Business*. Harvard Business School Press, 2001.
14. Williams, J. *Stand Out of Our Light: Freedom and Resistance in the Attention Economy*. Cambridge University Press, 2018. Lanier, J. *Ten Arguments for Deleting Your Social Media Accounts Right Now*. Henry Holt, 2018.

JAN VYTRŘÍSAL

Spirální realismus: exponenciální akcelerace informace

Topologie skutečnosti · Č. 5 / 2026

2026-05-15

janvytrisal.com/eseje/spiralni-realismus/

0 SÉRII	Texty této série vznikají jako autorské eseje v dialogu s velkými jazykovými modely (primárně Claude), které slouží jako research partner a editorský sparring. Strukturální rozhodnutí, výběr otázek, citační volby a finální editace jsou autorské.
LICENCE	Tento text je publikován pod licencí CC BY-NC 4.0 — sdílení a úpravy s uvedením autora pro nekomerční účely.
CITOVAT	Vytřisal, J. (2026). <i>Spirální realismus: exponenciální akcelerace informace</i> . Topologie skutečnosti, č. 5/2026. https://janvytrisal.com/eseje/spiralni-realismus/